

SPARTACUS-UITGAVEN / Nr. 9

VAN
BERIA
TOT
ZJOEKOF

*SOCIAAL-ECONOMISCHE
ACHTERGROND
VAN DE DÉSTALINISATIE*

Uitgave van de „Spartacusbond”

Verzorgd door „Uitgeverij De Vlam”, Korte Prinsengracht 49, Amsterdam-C.

SPARTACUS-UITGAVEN / Nr. 9

VAN
BERIA
TOT
ZJOEKOF

*SOCIAAL-ECONOMISCHE
ACHTERGROND
VAN DE DÉSTALINISATIE*

*Uitgave van de „Spartacusbond”
Verzorgd door „Uitgeverij De Vlam”, Korte Prinsengracht 49, Amsterdam-C.*

INHOUD

Voorwoord	bladz.	3
Een burgerlijke revolutie	„	5
De boeren en de revolutie	„	6
Waarom geen klassiek kapitalisme?	„	8
Industrialisatie versus landverdeling	„	14
De bureaucratie	„	18
De partij	„	22
Van Beria tot Zjoekof	„	27

VOORWOORD

Dit geschrift dankt zijn ontstaan aan een gebeurtenis in Sovjet-Rusland, die tot nu toe steeds is beschouwd geworden als een door de toevallige dood van Stalin veroorzaakte wisseling van personen. Weliswaar schemerde hier en daar in de beschouwingen en dagbladartikelen door, dat er meer aan de hand was dan een blote wijziging van het centrale bestuur en zijn organen, maar tot een blootleggen van de economische en sociale krachten, die deze wijzigingen bewerkten, is het — zo ver wij weten — nergens gekomen.

De déstalinisatie, waarmee men gewoonlijk deze gewijzigde politiek van het sovjet-bestuur aanduidt, gaat in betekenis ver uit boven zijn verschijningsvorm. De hoofdtendens in dit gebeuren is het voorwaarts dringen van een nieuwe klasse, die uit de zich ontwikkelende economische en sociale verhoudingen op de voorgrond treedt en in conflict komt met de partij en haar revolutionaire tradities.

Dit aan te tonen en het karakter en de betekenis van deze strijd te omschrijven is het doel van dit geschrift.

De Spartacusbond

April 1961

EEN BURGERLIJKE REVOLUTIE

Het zal in het begin van 1920 geweest zijn, dat Herman Gorter te Amsterdam, in gebouw Casino op het Waterlooplein een rede uitsprak over de Russische revolutie. Hij beschikte niet meer volledig over zijn stemgeluid en moest af en toe zijn speech onderbreken.

Uit deze rede herinneren wij ons het volgende: '... Zij, die leugens vertellen over de Russische revolutie, zijn schurken, maar evengrote schurken zijn zij, die de waarheid over Rusland verborgen houden.'

'... Vergelijk eens de verhouding van het proletariaat in Rusland met dat in Duitsland. In Rusland nog geen 8 procent proletariërs, in Duitsland 65 tot 70 procent. Neem eens een duimstok tussen duim en vinger op 8 cm. Je ziet, dat het moeite kost hem horizontaal te houden. En schuif nu je duim en vinger tot 65 cm, ... hij slaat stevig door, juist naar de andere kant. Het is toch duidelijk, dat de revolutie in twee landen, die zo zeer verschillen, ook geheel verschillend zal zijn.'

'... De Russische revolutie is een burgerlijke revolutie en indien de revolutie in West-Europa verzandt, zal over Rusland de kleinburgerlijke terreur losbreken.'

Dit zei Gorter in 1920. Het burgerlijk karakter van de Russische revolutie bleek toen nog niet openlijk. De nieuwe burgerklasse trad niet op de voorgrond, en het feit, dat alle bedrijven aan de staat werden gebracht, scheen het burgerlijk karakter van de revolutie te logenstraffen. Want waar was dat burgerdom, waar was die bourgeoisie? Had nu niet de bourgeoisie, die in dat grote feodale lichaam de kapitalistische sector vormde, op de voorgrond moeten komen? Dat gebeurde niet. Het was de partij, de proletarische partij, die schijnbaar en in strijd met de economische voorwaarden, absoluut haar wil aan de ontwikkeling oplegde, het scheen de partij, die de revolutie, ondanks de verzanding der opstanden in Midden-Europa, naar het socialisme leidde. De communistische partij deed wat zij wilde, zo meende men. In 1921 scheen met de invoering van de Nieuwe Economische Politiek (N.E.P.) het kapitalisme te worden hersteld. Korte tijd daarna werd zij, behalve voor de landbouw, echter weer opgeheven, en nadat men gedurende een vijftal jaren de leuze 'boeren verrijkt u' had laten weerklinken, werd ook deze kapitalistische sector teniet gedaan, en onder staatsleiding, d.w.z. onder die van de partij, door de collectivisatie vervangen. De boeren, die zich intussen verrijkt hadden, kregen de keus tussen toetreding tot de collectieven of Siberië.

Vele medestanders en volgelingen van Gorter waren door deze verschijnselen weer aanhangers van het leninisme of toen Lenin gestorven was, van het leninisme-stalinisme geworden.

Zo herinneren wij ons een vergadering, die omstreeks het jaar 1931 gehouden werd en waar een zekere Jan Valkhof sprak, de tegenwoordige professor. Eerst een volgeling van Gorter, was hij weer een vurig voorstander en verdediger der Russische revolutie geworden.

In ons debat wezen wij hem op meerdere bedenkelijke verschijnselen zoals het

herstel van het erfrecht, de vernietiging van de radendemocratie en de bloedige onderdrukking van de opstand te Kroonstad, hetgeen volgens ons toch geen socialisme of communisme kon heten. Ons oordeel was en bleef dan ook negatief: *geen socialisme*. En de staat? Ja, de staat, dat was de nieuwe uitbouter; daaraan verkocht de arbeider zijn arbeidskracht. 'De staat', zei Jan, 'een theoretische kwestie. Een feit is, dat hij vast in handen is van de partij . . .' en van de bureaucratie' voegden wij er aan toe. 'In geen geval', zei Jan, - wij moeten thans erkennen, dat hij hierin gelijk had - 'en ik erken natuurlijk, dat er bureaucratie is in Rusland, maar die staat volkomen onder controle van de partij, en ook het leger, en dan - en hierbij maken *jullie* je grootste fout - de bureaucratie is geen klasse.'

Dit laatste leek ons nu eerder een theoretische kwestie, want klasse of niet, ze vormde reeds een grote macht, thans de grootste. Maar op de vraag of de partij over haar heerst moesten wij toch een bevestigend antwoord geven.

Er zijn sedert die tijd boeken verschenen zoals van James Burnham: 'De revolutie der Bewindvoerders'. Zij vormen een macht, de 'managers', die in de moderne staten aan het groeien is en die de bureaucratie insluit. Het woord 'bourgeoisie' raakt min of meer in onbruik en wordt vervangen door 'bureaucratie', die in elke staat groeiende is en in staten, waar het kapitaal genaast is de grootste macht vertegenwoordigt.

Jan is professor geworden en bemoeit zich al sedert jaren niet meer met de communistische partij en voor zover wij weten met geen enkele - al of niet officiële - socialistische beweging. Hij zal nu glimlachen om zijn 'communistiche' jeugdzonden.

Wat nu de voorspelling van de kleinburgerlijke terreur aangaat, deze is zeker uitgekomen. Maar de ontwikkeling heeft er niet toe geleid, dat er een klassiek kapitalistische maatschappij van privaatbezitters is ontstaan.

DE BOEREN EN DE REVOLUTIE

Waarschijnlijk door de grote rol, die de arbeiders in de Russische revolutie hebben gespeeld, waarbij weliswaar ook andere oorzaken zullen hebben meegewerkt, is in Rusland geen privaat-kapitalisme ontstaan. Maar een *staatskapitalisme*, waarvan de 'managers' der politiek, der administratie en van de industrie de exponenten zijn.

Waarom in Rusland geen socialisme kon ontstaan, is gemakkelijker te verklaren, dan waarom de revolutie op staatskapitalisme en niet op een stelsel van privaatkapitalisme is uitgelopen.

Voor alle marxisten van voor 1917, de russische inclusie, stond het vast, dat alleen in een kapitalistisch industrieel ontwikkeld land een socialistische, d.w.z. een proletarische revolutie kon plaatsvinden. Dit lijkt ook natuurlijk. Voor het slagen van een burgerlijke revolutie moet ook een reeds krachtig burgerdom aanwezig zijn en voor een proletarische omwenteling natuurlijk een krachtig proletariaat. Voor een proletarische omwenteling geldt dit nog eerder dan voor een burgerlijke. Het burgerdom werd in zijn revoluties altijd geholpen door het proletariaat, ofschoon dit nog zwak was. En zelfs door belangrijke

krachten uit de klasse van haar vijand, de adel, waarvan gedeelten niet hadden kunnen ontkomen aan de zuigkracht van het kapitaal. Het proletariaat zal op zulke hulpstroepen niet kunnen rekenen. Het heeft geen klasse onder zich en van boven af zal het slechts op een onbelangrijk handvol intellectuelen staat kunnen maken.

Zonder nu te concluderen, dat deze zeer algemene stelling over het proletariaat en de proletarische omwenteling onjuist is, wordt toch een geweldige factor buiten beschouwing gelaten: de boeren. Zij spelen een rol, een gewichtige rol in de burgerlijke revolutie en zullen dat ook doen in een proletarische omwenteling.

In geval van een proletarische omwenteling hebben wij echter met andere boeren en veel minder in aantal te maken dan in een burgerlijke revolutie, aangezien wij met een andere maatschappij te doen hebben. In een staat waar de landbouw de ruggegraat is van het economisch leven, drukken de agrarische toestanden hun stempel op heel het maatschappelijk leven, dat dus heel of half feodaal is. De burgerlijke revolutie vernietigt deze toestanden; zij maakt de feodale boeren tot burgers of loonarbeiders en het land tot kapitaal, tot kapitalistisch productiemiddel in particulier, kerkelijk of zelfs staatsbezit.

Wij hadden het tot nog toe over strikt economische feiten. Indien wij echter het menselijk bewustzijn in onze beschouwing betrekken, dan zijn zij niet langer alleen economisch, maar sociaal-psychologisch. Wij weten, dat in oorsprong de economische feiten vóór het menselijk bewustzijn komen, maar het sociaal handelen is een direct uitvloeisel van dat bewustzijn. Alles wat de mensen doen, gaat met een bepaald bewustzijn gepaard. De politieke gebeurtenissen nu, zijn verklaarbaar uit het bewustzijn der sociale lagen. Willen wij dus de politiek begrijpen, dan moeten wij ons met het bewustzijn dezer lagen bezig houden zoals het door de economische verhoudingen bepaald wordt. De boeren vormden in het agrarisch en feodaal Rusland de overgrote meerderheid der bevolking. En van deze meerderheid leefde weer het overgrote deel in verhoudingen van lijfeigenschap. Dit wil zeggen: dat wat zij verbouwden werd bepaald door de eisen van hun heer en door hun eigen noden. Het was een productie voor het gezin, voor het directe gebruik. Deze productie, in tegenstelling tot die voor de markt, is een rem voor de specialisatie van het product. De arme onderdrukte boer, die geregeld met honger en kou te kampen had, kon geen andere verlangens hebben dan meer eten, meer lijfsbedekking en bescherming tegen invloeden van het weer. En waar moest hij dat alles halen? Van het land. Dus was zijn verlangen: eigen land en . . . meer land!

Vergelijkt men nu hiermee de aspiraties van de boer onder kapitalistische verhoudingen, dan zal men bevinden, dat de gespecialiseerde, voor de markt producerende boer, het in de eerste plaats om meer geld te doen is. Hij kan al zijn gespecialiseerde, of één gespecialiseerd product, niet zelf consumeren; hij moet het op de markt brengen; hij moet de goederen doen circuleren op kapitalistische manier in de kapitalistische maatschappij; hij moet ze van zich verwijderen, van zich vervreemden. Dit verwijderen zal bij een proletarische omwenteling op dezelfde wijze voortgezet worden, wanneer dan de boerenarbeiders de bedrijven beheren.

De boer zelf, de bezitter van land en machines, heeft geen revolutionaire aspiraties.

Het verwijderen van de goederen van de plaats waar ze geproduceerd worden, (het zenden van de melk naar de coöperatieve zuivelfabriek of de groenten naar de veiling) kan niet anders dan op dezelfde manier plaats vinden, ook onder proletarisch beheer; alleen betekent het dan een afgifte aan de gemeenschap. Daar wij hier slechts het verschil tussen de feodale boer en de kapitalistische boer in het oog vatten, zullen wij op de manier en het wezenlijke der communistische goederenbeweging niet ingaan. Wij willen slechts laten zien, dat het bewustzijn van de kapitalistische boer en de proletarische boerenarbeider, geheel verschillend moet zijn van dat van de feodale boer. Natuurlijk is de kapitalistische boer behoudend, maar doordat hij gedwongen is voor de markt te produceren, bereidt hij, zonder het te willen, de grondslagen van een communistische productie- en distributiewijze voor.

Het streven van de feodale boer gaat juist in omgekeerde richting. Hij wil de goederen niet van zich stoten; hij wil ze voor zichzelf houden. Niet uit hebzucht, maar zijn vooruitgang kan hij zich voorlopig niet anders denken, dan als meerproduct voor zijn gezin en zichzelf. Voor andere gedachten ontbreekt hem de economische grondslag. Hij is een producent van gebruiksgoederen, welnu, dat hij ze dan gebruikte. Een overschot om op de markt te verkopen is hem welkom, maar zijn ongespecialiseerde productie gaat niet voor de markt en zeker niet uitsluitend voor de markt. *'Het land aan de boeren!!! en alle producten voor hemzelf'*, is een revolutionaire eis, gesteld aan de adel, maar het is een burgerlijk revolutionaire eis. Deze boer is revolutionair, maar burgerlijk revolutionair, en burgerlijk revolutionair is zijn bewustzijn.

Dat het Rusland van voor 1917, deze agrarische kolos, slechts een burgerlijke revolutie tegemoet kon gaan, was duidelijk. De socialisten werkten slechts in die richting. Dat een socialistische partij de leiding kreeg in deze revolutie en het proletariaat er zo'n belangrijke rol in vervulde, verbloemde het feit van haar burgerlijk wezen. In 'het land aan de boeren', een leuze, die de socialistische partij overnam, moest overnemen, werd de burgerlijke eigendom erkend.

WAAROM GEEN KLASSIEK KAPITALISME?

Met al hetgeen wij hiervoor reeds hebben opgemerkt, is de belangrijke vraag, die wij in de aanvang stelden: waardoor heeft de revolutie zich niet tot een klassiek kapitalisme ontwikkeld?, waardoor werd de boer geen burgerlijke boer, met kapitalistisch burgerlijk eigendom?, niet opgelost.

Het antwoord, dat doorgaans gegeven wordt: de revolutie maakte een sprong van het feodalisme direct naar het staatskapitalisme, is wel juist, doch doet niets meer dan een feit constateren. Het zegt niets van de sociale krachten, die hierin aan het werk zijn geweest.

De sociale krachten, dat zijn de klassen en standen. Het zijn, in het kort gezegd, groepen, die door hun meest wezenlijke economische belangen sociaal en politiek verenigd zijn. Van deze sociale krachten werd de adel en de geestelijkheid,

zoals dat in elke burgerlijke revolutie gaat, als sociale en politieke macht vernietigd. Dit geschiedde in hoofdzaak door de boeren. Maar ook de kapitalisten werden opzij geschoven. Dit geschiedde door de proletariërs. De boeren vielen uiteen in gezeten- en arme boeren. Welke hiervan de meest revolutionaire krachten vormden, behoeven wij niet te vragen. Maar, zoals wij hiervoor hebben aangetoond, burgerlijk revolutionair. Van de bezittende boeren kon men in geen geval verwachten, dat zij proletarisch revolutionair zouden zijn; zij vormden daarenboven een minderheid.

Indien nu de massa's der boeren in het grote Russische Tsarenrijk in dezelfde positie hadden verkeerd als b.v. de franse boeren aan de vooravond der franse revolutie, wanneer zij omringd waren geweest van eenzelfde primitieve productiewijze, dan hadden zij zich geleidelijk tot zelfstandige boeren kunnen ontwikkelen. Maar bij de grote boerenbedrijven en op de adellijke goederen had de toepassing van machines bij de bewerking van de grond reeds zijn intrede gedaan. De arme boer, die sedert de afschaffing van de lijfeigenschap in 1861 in een positie verkeerde van gedeeltelijk lijfeigene, gedeeltelijk landarbeider en gedeeltelijk zelfstandige boer, had zich nooit geheel tot vrije boer kunnen ontwikkelen. Daarvoor was zijn positie te miserabel, te achterlijk. Voor zover hij vrije boer was - wij wezen er al op - vond bij hem nog productie van gebruiksgoederen plaats. Geen specialisatie, geen productie voor de markt.

Zoals het meer gaat met slaven, die men 'bevrijdt', was de positie van de meerderheid der boeren (na het invoeren van de wet van 1861) eerder verslechterd dan verbeterd. De achteruitgang van de veestapel van 3/5 der boeren, de arme boeren, bewees dat.

Ongeveer 3.000.000 'hofsteden' (in de meeste gevallen een aarden hut, waarin ook het vee was ondergebracht) die zelfs niet over één paard beschikten, waren vermeerderd ten koste van een tweede 3.000.000, die één paard tot hun beschikking hadden.

De bevrijding van de boer, volgens de wet van 1861, die twee jaar later in werking trad, hield in, dat de boer land 'kreeg', eigen land, en dat hij niet meer gedwongen kon worden de helft van de week en meer op het landgoed van zijn heer te werken. Maar het land, dat hem toebedeeld werd, was ten eerste veel te klein om er van te kunnen bestaan, doch ten tweede en ten ergste, moest hij het in 50 jaar afbetalen. Waarvan? En hoe? Van zijn land kon hij niet eens bestaan, maar hij kon de schuld 'afwerken'. Hij kon 50 jaar lang bij zijn heer komen werken om zijn schuld in te halen, en indien het hem toegewezen land te klein of te slecht was, dan kon hij bij zijn heer terecht voor meer land, dat hij ook weer af kon werken en dan natuurlijk tegen - veel te hoge - afbetalingsprijzen, zodat zijn toestand steeds verslechterde en hij dank zij de afbetaling door 'afwerken' hoe langer hoe meer in de schuld kwam. Voor zover er in geld afbetaald werd, inde de staat het voor de landheren. En hoe zag daarbij de rechtspositie van de boer er uit? Zij zag er uit zoals iedere rechtspositie van een persoon, die een wetmatige schuld heeft, ten achter is en nu van de goedheid van zijn schuldeiser afhankelijk is, die het dus in zijn macht heeft, met het wetboek in de hand, zijn gezin ten onder te brengen, daarbij gegeven de gewoonten en gebruiken, die heersen onder mensen, die gedurende eeuwen vrijwel machteloos waren.

Het moet ons dan ook niet verwonderen, dat de vrije boer even onvrij was als onder de lijfeigenschap.

In het boekje van prof. Vladimir Simkhowitsch - Leipzig 1910 - vinden we daarover het volgende:

'Later, in het jaar 1889 schiep Alexander III een nieuw beambtendom, dat absolute rechterlijke en administratieve macht had. Het waren de Zemskie Natschalniki, de landelijke bevelvoerders. Zij werden uit de klasse der landheren gekozen en hoefden aan geen bijzondere vereisten te voldoen. Deze beambten hadden absolute macht over de boeren van hun district. Zij dienden ze zweepslagen toe, wanneer ze de hoed niet afnamen, wanneer ze niet uit de weg gingen, wanneer ze luid spraken of het een of ander deden, wat hun niet beviel. De heer Beer, die zelf Zemski Natschalnik was en leider van zijn landelijke bevelvoerders, publiceerde een commentaar op de wet van 1889. (Commentaar op de provinciale instellingen van 12 juli 1889, blz. 69-70). In dit commentaar lezen wij de volgende aanbeveling om het hakken van brandhout in de wouden van de landheren te verhinderen: 'niemand mag 's avonds het dorp verlaten zonder bij de dorpsschout te melden waarheen en voor welk doel hij weggaat. Ieder die zonder verlof weggaat, zal worden gestraft. Die 's avonds weggaat zal 's morgens door de bewakers en schildwachten voor de dorpsschout worden geleid. Deze moet de ongehoorzame straffen, ook wanneer er niets verdachts of ongepasts gedurende zijn afwezigheid plaats vond.'

Het is waar, de boer kon zich per slot van rekening als dagloner verhuren. Maar . . . daar was zijn schuld niet mee vereffend. Hij moest desondanks betalen of op het goed van de heer blijven 'afwerken'.

De revolutie-jaren 1905-1906 brachten in de positie van de massa van arme boeren geen wezenlijke verandering. De kolonisatie in Siberië mislukte wegens de geringe middelen, waarmede de regering deze onderneming steunde. In massa kwamen de boeren als zwervers en bedelaars terug. De schuldlavernij had niet opgehouden. De bedragen die men de boeren in 1861 had opgelegd, waren, ondanks de draconische maatregelen waarmee de inning gepaard ging, voor geen zesde in de bepaalde termijn (50 jaar) binnen gekomen. Deze gelden werden door staatsbeambten geïnd. Om te kunnen betalen, had de boer echter nieuwe schulden moeten aangaan, direct bij de landheer, die hij volgens het oude beproefde recept kon 'afwerken'.

Hoewel nu de boer er geen haar beter aan toe was, was toch zijn toestand principieel anders. Per slot van rekening is een schuldenaar geen lijfeigene. Zijn grond is zijn eigen grond, en de arbeid, die hij voor de grootgrondbezitter verricht is loonarbeid. Weliswaar werd in vele gevallen nog het eigen gereedschap meegebracht en, indien het er was, een eigen paard, hetgeen een herinnering was aan de lijfeigenschap en dat het aanwenden van machines in de landbouw tegenhield.

In de jaren die volgden op de 'afschaffing der lijfeigenschap' (de aanhalings-tokens niet vergeten) stijgt de Russische uitvoer geweldig, en daar dit bijna uitsluitend op het gebied van de landbouw plaats vindt vraagt men zich af, van-

waar deze plotselinge stijging. Wij beschikken slechts over gebrekkige gegevens, maar ze zijn veelzeggend genoeg.

Van 1824 tot 1848 steeg de uitvoer van 56 miljoen rubels tot 92 miljoen rubels per jaar. Maar in 1888 was dit cijfer 695 miljoen. Daarna blijft ze tot 1901 ongeveer stationnair. Zie Vivat's encyclopedie en ook: 'Russia, its Trade and Commerce, Arthur Koffalvitch. 1918 Londen.

Een fabrieksindustrie begint zich pas in 1870 te ontwikkelen, zodat de stijging der export van de landbouw moet zijn uitgegaan. Juist na 1861 neemt de export zo'n vlucht. In deze stijging vinden wij de oorzaak van de veranderde houding van de Czaar en zijn ministers ten opzichte van de lijfeigenschap.

De zaak is dat Rusland, na de ontwikkeling in West-Europa, de invloed van de kapitalistische productiewijze niet meer kon ontgaan. Het internationale geld- en goederenverkeer, de concurrentie, de strijd om grondstoffen en koloniën, de betalings- en handelsbalanspolitiek kunnen Rusland niet meer onberoerd laten; het moet mee. Daarom moet het landbouw vraagstuk - in Czaristisch Rusland hét vraagstuk - worden aangepakt. Lijfeigenen zijn apatische producenten, die geen arbeidstempo en interesse kennen, dat aangevuurd wordt door het verschiet van een betere toekomst, een toekomst met eigen grond, die niet, zo als tot dusver, elk ogenblik kon worden afgenomen. De geregelde verbetering van die grond was niet hún belang. Wij weten dat op zijn stukje grond het kleine zelfstandige boertje zich echter een ongeluk werkt. Op de landgoederen van de adel wordt nu feitelijk in loondienst gewerkt. De schuld wordt door werken afbetaald en wie harder werkt is het eerst vrij van schuld.

Dat er desondanks toch een aantal bedrijfjes moet zijn geweest, dat achteruit ging, is niet in tegenspraak met een stijgende productie in het algemeen.

Met de wet van 1861 had dus het kapitalisme in de adellijke sector van het economische leven zijn intrede gedaan. Dit had het bewustzijn van de boer niet onaangetaast gelaten. Het maatschappelijk zijn bepaalt het bewustzijn. Van de lijfeigene, die aan zijn lot niets kon veranderen, wiens dagelijks leven in dezelfde verdovende sleur verliep, was hij geworden (een ellendige) landeigenaar en ondernemer, wiens toekomst met zijn land verbonden was. Met andere woorden hij had nu een toekomst, een verschiet, dat mede bepaald kon worden door zijn eigen handelen en optreden. Dit deed hem de last van de schuldlavernij, die hem van zijn land wegriep, dubbel gevoelen. Geen wonder, dat er na verloop van het invoeren van de wet van 1861 talrijke opstanden op het land moesten worden onderdrukt.

Twee ontwikkelingstendensen waren na de invoering der bovengenoemde wet werkzaam. Ten eerste de kapitalistische, die zich in het groot-grondbezit demonstreerde, dat voor de binnen- en buitenlandse markt produceerde, landbouwmachines in gebruik nam voor een Amerikaanse ontwikkelingsmogelijkheid. De tweede tendens werkte in de overgrote meerderheid der doodarme en schuldplichtige boerenbedrijfjes. Indien men niet alleen naar cijfers kijkt, maar er rekening mee houdt, dat achter deze dode cijfers voelende en denkende mensen staan, dan is het duidelijk, dat deze beide tendensen in hun ontwikkeling een onoverkomelijke tegenstelling inhouden. De Amerikaanse tendens heeft tot voorwaarde de proletarisering (in loondienst gaan) der kleine boeren

en de onteigening van hun land. Gesteld, dat het streven van de moejik was, (de russische arme boer) in loondienst te gaan, arbeider te worden, dan werd hem dit nog belet - in vele gevallen tenminste - door de schuldplicht, die bleef bestaan, ook wanneer hij in loondienst ging. Maar - en hier raken wij een andere kant van het landbouwvraagstuk in Rusland - wie of wat had deze 60.000.000 als proletariërs moeten opnemen, welke landbouw, welke industrie? Waar moest het onderwijs vandaan komen, zonder hetwelk men geen proletariaat, d.w.z., geen fabrieksproletariaat kan opkweken? Wij zien - en vooral nu zien we dat overall in de zogenaamde onderontwikkelde gebieden - dat het landbouwvraagstuk tegelijk een vraagstuk van de industrialisatie is.

Bij het noemen van tendensen en het aangeven van categorieën, moeten wij ook hier weer niet vergeten, dat zij werken en bestaan door middel van menselijke verlangens en menselijk streven. En daarom vragen wij: kan men van een boerenmassa verwachten, dat haar verlangen gaat in de richting van loonarbeid? In geen geval. Zij zullen zich daar juist tot het uiterste tegen verzetten. De uitkomst voor de boer was: *land!!!* Hij schreeuwde erom als een dorstende in de woestijn om water.

Het doorzetten van de tendens van grote landbouwbedrijven naar Amerikaans model, stond lijnrecht tegenover de roep om land der armen boeren. Voor hen was de oplossing: verdeling van de grond, vernietiging der grote landbouwgoederen, der latifundiën. Reactionair zal men zeggen. Wat kunnen wij er aan doen? De ontwikkeling richt zich niet naar onze logische wensen: ze neemt soms een grote en bloedige, naar het ons voorkomt, onnodige omweg. Reactionair! zeiden dan ook de bolsjewiki tegen de sociaal-revolutionairen, die - we zullen straks zien op wat voor gronden - de eis: Het land aan de boeren, als leuze hadden.

Het was te voorzien, dat, wanneer er op het land bewegingen zouden ontstaan, deze in de richting zouden gaan van landverdeling onder de boeren. De leus der bolsjewiki: nationalisering van de grond, ging uit van een revolutie in de steden, waarbij het land zich zou moeten aanpassen. Uitgaan van eigen bewegingen en maatregelen der boeren, was in lijnrechte tegenspraak met hun nationalisatie-project. Hun voorstellingen van de land-nationalisatie waren in strijd met de slakkegang der kapitalistische ontwikkeling in Rusland, die zij door middel van een statistiek anders trachtten voor te stellen, dan hij werkelijk was. Zo werd de verarming der boeren sedert het in werking treden der wet van 1861 voorgesteld als 'verproletarisering der massa' en dienovereenkomstig zette Lenin de volgende cijfers op:

Grootbourgeoisie, landheren, beampten	3,0 miljoen
Welgestelde kleine bezitters	23,1 „
Armere kleine bezitters	35,8 „
Proletariërs en half-proletariërs	63,7 „

(Lenin Werke Blz. 173)

Om de kapitalistische ontwikkeling te bewijzen worden enkele miljoenen proletariërs zo met een overweldigende meerderheid van arme boeren tot een huts-

pot van 'proletariërs' gemaakt. Alles wat Lenin hiermee kon bewijzen was, dat er een 'Verelendung' der massa's plaats vond, meer niet. Wanneer wij spreken van verproletarisering der massa, dan wordt daaronder verstaan de ondergang der kleine middenstanders, die tot loonarbeiders worden. We hebben gezien, dat in Rusland de volkomen bevrijding uit de lijfeigenschap zich nog niet had voltrokken, en dat deze eerst kon plaats vinden na het vernietigen der adellijke macht en dat dit tevens de voorwaarde voor de ontwikkeling der grootindustrie was. Dat het kapitalisme zich in Rusland reeds aan het ontwikkelen was, is zeker waar. Dit was het ook in Frankrijk aan de vooravond der grote Franse revolutie. Ook hier moest de adel, wier bestaan reeds in de kapitalistische ontwikkeling betrokken was, verdwijnen. Doch hier houdt de vergelijking op. De ontwikkeling der industrie in Westeuropa tegen het einde der 18e eeuw is niet te vergelijken met de ontwikkeling der industrie onder de technische mogelijkheden in het begin der 20e eeuw. Als Lenin nog moet bewijzen, dat er in Rusland een kapitalistische ontwikkeling plaats vindt, dan wil dat tevens zeggen - wat hij overigens toegeeft-, dat deze ontwikkeling uiterst langzaam gaat, te langzaam in vergelijking en in verband met de westerse wereld. Men kon niet dezelfde tijd nemen om alles door te maken, wat het westerse kapitalisme had doorgemaakt. Een sprong was hier nodig.

Op de manier, zoals Lenin dacht, en waarop de nationaliserings-eis was gebaseerd, bleef, ondanks de eilanden van moderne grootindustrie, ondanks het gebruik van machines in de landbouw, de economische ontwikkeling, in vergelijking met andere landen, achter, terwijl ze, om haar plaats in het wereldkapitalisme te bevestigen, dit juist had moeten inhalen. Het was het boerenvraagstuk, het armeboerenvraagstuk, dat de kapitalistische ontwikkeling remde.

Dat men niet wist, wat met al die arme boeren te beginnen, bewijzen de mislukte pogingen tot kolonisatie in Siberië. Wat de industrie had moeten doen, en wat ze dan ook de laatste 30 jaar gedaan heeft, was alle overtollige boeren opnemen. Maar daarvoor ging nu juist de ontwikkeling, onder leiding van de adel, te langzaam, en dit te langzaam wilde onder die verhoudingen zeggen, dat zij onmogelijk was. De arme boerenmassa groeide sneller, dan de industrie ze kon opnemen.

De loop, die de ontwikkeling in een revolutie neemt, is moeilijk vooraf te bepalen. De mensen strijden daarin niet voor van tevoren uitgedachte stelsels; zij strijden voor hun belangen. Maar dat kan meebrengen, dat zij een nog grotere ellende tegemoet gaan, dan waarin zij zich eerst bevonden. De partijen strijden wél voor stelsels maar worden door de bewegende werkelijkheid een andere richting uitgedrongen, dan zij willen en vermoeden.

Zo vervingen de bolsjewiki de eis 'nationalisering van de bodem' door de leuze der sociaal-revolutionairen 'het land aan de boeren', terwijl deze laatste revolutionairen hun leuzen baseerden op de droom van een ideale dorpsgemeenschap, die de grond communistisch zou bezitten. Deze droom ging in de revolutie in rook op. De harde werkelijkheid van de zich bewegende massa's was geen mooie droom, ze was lelijk, maar waar. De boeren namen bezit van de adellijke latifundiën, joegen de adel weg, en verbrandden hun kastelen.

INDUSTRIALISATIE VERSUS LANDVERDELING

In zijn in 1908 geschreven brochure over het agrarische vraagstuk in Rusland, die echter pas in 1918 gepubliceerd werd, doet Lenin een aanhaling van een boerenafgevaardigde in de Doema (parlement), die als volgt sprak:

'Onze boeren, de kiezers, die ons hierheen hebben gezonden, houden er b.v. de volgende rekening op na: Wanneer wij iets rijker waren en ieder gezin van ons jaarlijks 6 à 7 roebel voor suiker uit kon geven, zouden er in elke streek waar suikerbietenbouw mogelijk is, buiten de reeds voorhandene, meer nieuwe suikerfabrieken ontstaan. Het ligt voor de hand dat, wanneer deze suikerfabrieken zouden ontstaan, zij, bij hun uitbreiding, zeer vele arbeidskrachten zouden vereisen. De productie dezer fabrieken zou stijgen.'

(Lenin, Verz. Werken, blz. 78).

Wij brengen deze uitlating in verband met de berekening van Lenin dat, bij verdeling van het groot-grondbezit onder de arme en armste boeren, iedere boer ongeveer tweemaal zoveel grond ter beschikking zou krijgen. De voorwaarde voor de 6 roebel jaarlijks voor suiker (de suiker dient slechts als voorbeeld, de bedoeling is aan te tonen, dat de welstand van de boer industrieën in het leven zou roepen) is meer welstand door meer land. Maar zal de boer, wanneer hij zijn welstand ziet stijgen, de neiging vertonen in een fabriek te gaan werken? Deze neiging komt pas bij hem op, wanneer hij geen raad meer weet, hoe hij langer van zijn land moet bestaan. Ons lijkt het, dat er eerst een industrie moet ontstaan (met volks- en ambachtsonderwijs) die arbeiders kan opnemen. Het is niet de landbouw, die de industrie te voorschijn roept; het is integendeel de industrie, die in de langbouw doordringt, haar industrialiseert en werkkrachten overbodig maakt. Overal is thans het vraagstuk in de onderontwikkelde gebieden: hoe krijgen wij een eigen industrie; hoe industrialiseren wij de landbouw? Nergens ter wereld is de industrie door de landbouw ontstaan. De industrie ontstaat door accumulatie van handels- en bedrijfskapitaal en vervangt omslachtige arbeidsmethoden. Het laatst dringt zij wel in het landbouwbedrijf door. Moge het bovenstaande voorbeeld van Lenin in een enkel geval opgaan, in het algemeen is het zo, dat door het vervaardigen van goedkope massaproducten, de verzorging van het boerengezin met zelfgemaakte gebruiksartikelen plaats maakt voor het - door koop verkregen - industrieproduct. Tegelijkertijd echter wordt door Lenin aangetoond, zoals wij in het voorafgaande hoofdstuk hebben laten zien, dat de boerenmassa 'proletariseert', om daarmee de kapitalistische ontwikkeling in Rusland te bewijzen.

Indien men nu, zoals Lenin doet, deze ontwikkeling toejuicht, kan men toch moeilijk tegelijkertijd voor de versnippering van het land onder de boeren zijn, maar moet men zijn politiek baseren op de grote landbouwbedrijven. Maar Lenin en de bolsjewiki hanteerden toch de leus: 'nationalisering van de grote landgoederen'? Juist! Maar zij verstonden daaronder, dat de staat er beslag op zou leggen en ze dan aan de boeren zou verkopen of verpachten, tegen redelijke prijzen natuurlijk. Waarom Lenin dit nationalisering noemde, is niet recht duidelijk. Het betekende namelijk niets anders dan een overdraging van bezit,

waarbij de staat zijn macht en bemiddeling bood, om er dan zelf ook nog beter van te worden. Wat wij onder nationaliseren hebben leren verstaan is, dat de staat de bedrijven door ambtenaren beheert en beheerst, en dat zou nu juist bij miljoenen kleine bedrijfjes onmogelijk zijn.

Wij hebben er reeds op gewezen, dat Mevrouw Historie een grillige dame is. Het is namelijk onbetwistbaar, dat de versplintering van het groot-grondbezit een stap terug in de ontwikkeling naar het groot-landbouwbedrijf was, waarvan er reeds 30.000 bestonden met een bezit aan land even groot als dat van alle arme boeren samen, ongeveer 70 miljoen desjatine. (Een desjatine is ongeveer een hectare.) Vandaar dat Lenin berekende, dat in geval van nationalisatie (?) de boer zijn landbezit verdubbeld zou zien.

Maar, waar de bolsjewiki geen rekening mee gehouden hadden, was het verdwijnen van de binnen- en buitenlandse markt, omdat zij er niet aan gedacht hadden, dat de boer in de eerste plaats meer land moest hebben, *om zelf beter te leven, meer te eten, betere kleren te dragen en een betere woning te hebben*. De groot-grondbezitters, evenals de grote boeren, produceerden voor de markt. Toen nu in oktober 1917 de boeren, zonder hulp of toezicht van de staat, de adellijke goederen gingen verdelen, verdween meteen de binnenlandse markt. Wat door de groot-grondbezitters voor de markt werd geproduceerd, werd door de boeren zagezegd opgegeten.

Dit was een ontwikkeling, die de bolsjewiki niet hadden voorzien, en waartegen zij geen remedie hadden. Waarschijnlijk werd hun inzicht belemmerd door de opvatting, dat de staat de verdeling van het land door zou voeren en daarvan natuurlijk ook het tempo bepalen. Men rekende niet op een boerenrevolutie, op een ommekeer door de boeren zelf volbracht.

En eigenlijk viel daar ook niet op te rekenen. De boer is een uiterste individualist. Maar voor een omwenteling is aaneensluiting noodzakelijk. Daarom hadden de opstandende burgers over het algemeen succes, leidden tot verbetering en tot grotere politieke macht, terwijl die der boeren in de regel uitliepen op een bloedbad, nederlagen en nieuwe knechting.

Lenin zegt in deel 1 van zijn gezamenlijke werken (blz. 158), dat, wat Marx over de kleine Franse boeren schrijft, volledig geldt voor de Russische. Hij doet daarbij de volgende aanhaling uit 'Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte':

'De kleine boeren vormden een enorme massa, wier leden in gelijke omstandigheden leven, echter zonder met elkaar menigvuldige betrekkingen aan te gaan. Hun productiewijze isoleert hen, i. pl. v. hen met elkaar in wederkerige binding te brengen. De isolering wordt bevorderd door de slechte Franse verkeersmidde-len en de armoede der boeren. Hun plaats van productie, het stukje grond, laat in zijn cultuur geen deling der arbeid toe, geen toepassing der wetenschap, dus geen veelvuldigheid van ontwikkeling, geen verscheidenheid van talenten, geen rijkdom der maatschappelijke verhoudingen. Iedere afzonderlijke boerenfamilie verzorgt bijna geheel zichzelf, produceert zelf onmiddellijk het grootste gedeelte van haar verbruik en wint zo haar levensonderhoud meer in ruil met de natuur dan in verkeer met de maatschappij. Het stukje grond van een boer met zijn gezin; daarnaast een ander stukje met een andere boer en zijn gezin. Een